

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մեր կեանքը եւ գրականութիւնը:—Կեանքի արժանիքը եւ մեղքները:—Աշխարհի գոհութիւնը:—Հասարական խոշոր չարիք. խօշտա. դասախօսութիւնները:—Տրագիկ հակասութիւնները կեանքի մէջ:—Ազգային բնաւորութեան մի գիծ. սեռականութիւնները:—Կովկասի քիւրճ մամուլը—Զարգը Ռուս:—† Անտոն Չեխով:—Ս. Փոքրեանի գործը գինուորակ. դաստարանում:—† Գանձակի փոխ. Լաւանգապետ Անդրեան:—Կազանի մայր եկեղեցու կողոպտութիւնը:—† Սուր-մայուի գաւառապետ Բոգուսլավիչ:—† Ներքին գործերի միջնաւոր Պլիպ:

Ամեն անգամ, որ մարդ գրիչ է ձեռք առնում մեր ներքին կեանքի մասին խօսելու, միշտ նրա առաջ կոշմարի պէս ցցւում է այս վիատեցուցիչ, այս խեղդող հարցը. «Ի՞նչ օգուտ, ի՞նչ օգուտ...» Արդարեւ ի՞նչ շահ այն բազմաթիւ բարի ցանկութիւններից, այն ըստ երևոյթին անկեղծ խորհուրդներից, այն անվերջ «ցանկալի»-ներից, որոնք մեր մամուլի մէջ այնպէս առատ են: Կեանքի մէջ մեծաւ մասամբ նրանք նմանում են հողմերի թափով տարուող այն սերմերին, որոնք կայան ու հող չեն գտնում բեղմնավորուելու համար և ոչնչանում են չոր, փչնդուած ժայռերի կատարներին:

Արդեօք կեանքն է անպատրաստ ըմբռնելու և իրագործելու մամուլի մէջ արծարծուող գաղափարները, անբարեպատեհ հանգամանքներն են արգելք հանդիսանում իդէայի առաջխաղացութեանը, թէ՛ պարզապէս բոլոր այդ «ցանկալիները», բոլոր այդ բարի խորհուրդները վաղուց հետէ կորցրել են իրանց արժէքը, դարձել են ընթացիկ, բանալ՝ և այս պատճառով անցնում են առանց ապրելու:

Սրանք հարցեր են, ցաւոտ հարցեր, որոնց տարաբաղաւոր պատասխանել հեշտ չէ. իրողութիւն է սակայն, որ մեր կեանքի և գրականութեան մէջ անհրաժեշտ կապը մինչև մի որոշ աստիճան խզուած է: Անօրեայ չար ու բարիով զբաղուած գրականութիւնը, կեանքին փայլ և ուղղութիւն տալու կոչուած մամուլը այժմ նմանում է այն որսորդին, որ նշան է բռնում դէպի արեւելք, և գնդակը սուլում է դէպի հիւսիս: Կեանք և գրականութիւն... երկու

ճամբորդներ են սրանք, որոնք նայում են իրար հեռուից և շարունակում իրանց ընթացքը տարբեր ուղղութեամբ առանց իրար հանդիպելու: Մէկի կոչն ու խորհուրդները միւսին չի հասնում կամ անհասկանալի են, և իւրաքանչիւրն ընթանում է՝ ծանրաբեռնուած իր սեփական խոհերով: Դա մի արտասուելի անտագոնիզմ է, որ ընդունակ է թուլացնել, կազմալուծել ամենաբուռն եռանդը, ամենագեղեցիկ ձգտումները, ամենաազնիւ պատրաստակամութիւնը:

Վհատեցուցիչ է մտածել, որ բոլորն, ինչ ասում է՝ մասնուի մէջ, բոլոր հարցերը, արժարժուած բոլոր գաղափարները, խորհուրդներն ու բարեմիտ ծրագրները վերաբերում են համարեա բացառապէս կեանքի արտաքինին, այն կոկիկ, փայլուն կեղեկին, որ գիտէ ծածկել խորունկ տրագեդիաներ, լուռ ցաւեր, մխացող վէրքեր:

Արտաքինով, պատշաճաւորութեամբ, վայելուչ ձեւերով ենք ապրում. մեր լեզուն, մեր նիստուկացը, մեր արտայայտած մտքերը ողջ այն խղճուկ, շացուցիչ փայլի համար է, որ կոչւում է վայելչութիւն, բարեմիտ, զգուշաւոր առաքինութիւն: Եւ սակայն գոյութիւնների ներքին ծալքերում, մարդկային հոգիների խուլ անկիւններում կայ մի ուրիշ կեանք, համբ, բայց ուժգին, որ թափով դառնում է ինքն իր վրայ, եռում է, աղմկում իրան յատուկ օրէնքներով, իր սեփական տրամաբանութեամբ, որ իր գոյութեան և իրաւունքների առանձին գիտակցութիւնն ունի, որ հեղնում է արտաքին փայլը, կեղծիքը, վիւլգեր իրականութիւնը, որով ապրում է և գոհ է աշխարհը:

Յեւ քաշել արդեօք այդ իսկական իրականութիւնը ծածկող հինաւորաց քօղը, բաց անել արդեօք ծածուկ վէրքերն ու ցաւերը, որոնց վկայութիւնը հէնց այն իրանց բար լուծեան մէջ է:

Բայց դա հակառակ կը լինէր ընդունուած պատշաճաւորութեան, չափաւոր, առաձգական առաքինութեան, երջանիկ զգուշաւորութեան:

Մեր ամբողջ դաստիարակութիւնը դեռ հեռաւոր մանկութիւնից սովորեցրել է լռել, լռել և լռել: Յիշեցէք մայրերի և տատերի շրթունքներին դրած ցուցամատը, որ պատուիրում է փոքրիկին չասել այս և ասել այն: Արտաքինի և ներքինի անդարձ բաժանումն է այն, որ մանուկները սովորում են: Երկու բարոյականութիւն, երկու ձգմարտութիւն, երկու առաքինութիւն, ահա հիմունքը այդ դաստիարակութեան: Եւ այդ զոյգ զրահներով զինուած մակութիւնը դառնում է ապագայ

Այնքան մարտիկը՝ ամեն տեղ ներս բերելով նողկալի կեղծիքը՝
 Եւ աշխարհը գոհ է մնում:

Աշխարհի գոհութիւնը... շատ բան հարկաւոր չէրա հա-
 մար: Եւ նրանք, որոնք տառապում են ահելի չարիքի տակ և՛
 նրանք, որոնք յանձն են առել այդ չարիքի դարմանը որպէս
 հասարական կեանքի, մտքի վարիչներ, գիտեն բաւականանալ
 շատ քչով: Որքան մէկը բարիքի մէջ ժլատ է, գձուձ, նոյնքան
 միւսը՝ կարօտեալը գիտէ բաւականանալ քչով, համարեա ոչըն-
 չով:

Մեր կեանքի իւրաքանչիւր հասարակական երևոյթ ան-
 խուսափելի կերպով կրում է իր վրայ մի կողմից այդ ծայրա-
 յեղ ժլատութեան, գձութեան և միւս կողմից այն վհատեցու-
 ցիչ, այն անյոյս խեղճութեան կնիքը, որ գիտէ բաւականանալ
 փշրանքներով և գարշանքի, աղտեղութեան մէջ սողալ, սողալ,
 սողալ... Ուղեծրութիւնը ակամայից ֆատալիստ է, կեանքի խո-
 բունկ ցաւի աղբիւրը այդտեղ է թափնուած: Նա է դարձնում
 այս յոգնեցուցիչ կեանքը այդքան միակերպ, անտանելի:

Ընթացիկ, կրկնուած չարիքը, սովորական դարձած
 ցաւերն ու տառապանքները միանգամայն անկարող են յուզել
 այդ միակերպութիւնը, ինչպէս որ միջնադարեան ճգնաւորի
 մարմնի մէջ ցցուած մեխը անկարող էր խռովել նրա հանգիս-
 տը: Հարկաւոր է խոշոր ու յանկարծական չարիք, որպէսզի
 մարդիկ ապրել, ձգտել, շարժուել սկսեն: Այդպիսի մի չարիք
 եղաւ օրինակ նորերս Պարսկաստանից մեղ սպառնացող խուլ-
 բան: Քաղաքային վարչութիւններն ու հասարակական այդ կո-
 չուած խնամակալները իրար անցան. ժամանակ էր մի փոքր մը-
 տածել տրորուած, արհամարուած, կեղտի մէջ սողացող խեղճու-
 թեան մասին: Մաքրում են փողոցները, բակերը, մաքուր
 հագնուած մարդիկ իջնում են խուլ, մոռացուած խրճիթները,
 ուր կեղտի, սուրբի, մթութեան մէջ ապրում են մարդկային ա-
 լբարածներ, իրերի ոյժով ֆատալիստ, հնազանդ դարձած կեան-
 քի խորթ զաւակները:

Արտաքինի հոգսը դարձեալ հրապարակ եկաւ, պէտք էր
 կռկել, սրբել, փայլեցնել ամեն ինչ խուլերան ընդունելու հա-
 մար:

Սպառնացող չարիքի առաջ բերած իրարանցումը կամաց-
 կամաց կը դադարի, մեխը վերստին կը տեղաւորուի վէրքի մէջ,
 և իրերը կ'ընթանան իրանց նախկին ճանապարհով դանդաղ, մի-
 ակերպ, կեանքի ներսը կրծող հասարակական չարիքը կրկին

կը բռնաւորուի, և աշխարհը վերստին գոհ կը լինի, գոհ կը լինին ամենքը, և՛ տառապող խեղճութիւնը, և՛ մաքուր հազնուած պարոնները, որոնք էլ չեն իջնի խրճիթներն ու ցաւերի բները ու կ'երթան, հանդարտութեամբ կը բռնեն իրանց տեղերը քաղաքային վարչութիւնների մէջ և ճառեր կ'ասեն:

Ճառեր, ճառեր... խոստովանում ենք, մեծ արիութիւն է հարկաւոր խօսելու համար այդքան... ապարդիւն կերպով: Միւրաբօի թողած ժառանգութիւնն է այդ, որ՝ աշխարհի բոլոր ծայրերում բուրժուա առաքինութիւնը դեռ շարունակում է շահագործել: Կեանքի հիմնական չարիքը չօշափել, ցաւերի արմատներին ձեռք չտալ, բայց արտաքինի և վայելչութեան մասին խօսել եռանդով, մինչևիսկ ինքնամոռաց անկեղծութեամբ: Անցեալ ձմեռ դասախօսութիւններ եղան Թիֆլիսում թոքախտի դէմ կռուելու միջոցների մասին, անցեալ օրը երեք լեզուներով դասախօսում էին խոլերայի մասին: Խոչ էին մըտածում իրանք դասախօսողները, ի՞նչ արժէք էին տալիս իրանց արածին, չգիտենք, բայց մեզ համար դրանք միայն ճառեր են, անվերջ, յոգնեցուցիչ ճառեր:

Եւ չգիտեմ, այդ դասախօսութիւններին ներկայ էր նաեւ այն խեղճ, գոնատ, վտիտ կինը, որին պատահելու առիթն ունեցայ նորերս: Շրջապատի փարթամութեան անզգայ, իւզոտ երջանկութեան և հոյակապ տներին մօտիկ նա ապրում է մի զարհուրելի նկուղում, որի բորբոսնած պատերից քիչ է մնում ջուրը կաթկաթի, ուր լոյս չի թափանցում, ուր իշխում է խաւարն ու կեղտը: Այնտեղ՝ այն անտանելի բնում մօր հետ հիւժւում, կամաց-կամաց մեռնում են խոնաւութիւնից, խաւարից, գուցէ և քաղցից նաեւ նրա երեք զաւակները: Եւ այդ բոլոր չարիքը կրելու համար խեղճ կինը վճարում է ամսական վեց բուրլի: Մէկ են, երկու են դրանք, այդ կենդանի թաղածները, բոլոր հիւանդութիւնների, բոլոր ցաւերի այդ նշանակուած զոհերը: Հազարներով կարելի է հաշուել իւրաքանչիւր խոշոր քաղաքում. նրանց բոլորի պատկերն է այդ նկարագրած դժբախտ կինը. իրաւունք չունի նա հիւանդութիւնների մասին եղած դասախօսութեան ժամանակ բացազանչել. «Ճառեր, սուտ է, սուտ է...» Կրկնում ենք, մեծ արիութիւն է հարկաւոր հասարակական կեանքի մեր ներկայ պայմաններում խօսել այդքան ապարդիւն կերպով:

Այսպէս է, այս կեանքը, նա լի է տրագիկ հակասութիւններով: Անցեալները հայկական ներկայացումների մասին խօսե-

լիս՝ մի տիկին անկեղծ կերպով հաւատացած էր, թէ Թիֆլիսի հայերը չեն յաճախում մայրենի բնմի ներկայացումներին, որովհետեւ կիրթ ճաշակ ունին, և գեղարուեստական բաւականութիւն չեն ստանում: Բուրժուաների ընդհանուր կարծիքն է այս: Թիֆլիսը թէկուզ մի փոքր ճանաչողը ծայրայեղ քաղաքավարութիւնից միայն կարող է զսպել իր բարձրաձայն քրքրքիլը այդ «կիրթ» ճաշակի հանդէպ:

Զարմանալի է, որ այդ «կիրթ» ճաշակը արտայայտուում է միայն թատրոնում: Իսկ դէպքեր... փողոցներում, մեր շրջապատում ոչի՞նչ չկայ, ոչի՞նչ չի կատարւում, որ զոնէ մի փոքր վիրաւորէր նրանց նրբացած զգացմունքները, և սակայն նրանք իրանց այդ «կիրթ ճաշակները» չեն քաշւում շարունակ ման ածել լայնարձակ փողոցներում ու հրապարակներում և չեն ճշում ներքին ցաւից: Ո՛վ չի տեսել այն խենթ կիներ, որ իր զարհուրելի այլանդակութիւնը ամեն օր քաշ է տալիս պրոսպեկտի վրայ. հապա բոլոր այն խելացնորները, միտաւնիները, միձեռնանիները, այն սողացող, ցեխերի մէջ թաւալուող, ոռնացող, ճչացող, ողորմութիւն ուզող դժբախտները, որոնց մօտից, վրբայից անցնում են պերճ տիկիներն ու կոկ, ճաշակաւոր պարոնները: Կեանքի այս զազիր պատկերը չի՞ յուզում, չի՞ վիրաւորում «ճաշակաւոր» հասարակութեանը:

Խեղճ հայ թատրոն. դուրս է գալիս, որ նա աւելի վիրաւորական է հայ բուրժուայի ընդեր ճաշակի՝ համար, քան կեանքի այդ բոլոր գարշ այլանդակութիւնները:

Հրէշաւոր հակասութիւններ կան, որոնք կրծում են հասարակական կեանքը, կան և ուրիշները, որոնք բարբաղադաբար անդրադառնում են նոյն այդ հակասութիւնների հեղինակ-անհատների վրայ՝ որպէս անխուսափելի պատիժ բարոյական օրէնքները խախտելու համար: Վերջին ժամանակները Բագուից աւելի ու աւելի յաճախ են լսւում մնանկութեան ձայներ: Անունները այս դէպքում նշանակութիւն չունին, փլշում են... պրոլետարիատի արիւնի և քրտինքի կաթիլներով բարձրացած շէնքերը, որոնք քաշել, ծծել էին դաւառների բոլոր կենսական հիւթերը, բոլոր էներգիան, ընկնում և անհետանում են իրար յետեից: Քանի տարիներ առաջ տրեխաւոր ու փափախաւոր բանուորը յանկարծ այդ զարմանալի Բագում դառնում էր հարուստ դրամատէր և ապրում ապարանքներում, այժմ էլ երեկուայ ճոխ մեծատունը յանկարծ իջնում է բարձրութիւնից, ուր նրան հանել էր կամ դիպուածը կամ կողոպուտը և դառնում է իր արհամարհած, տրորած, քամած անհատներից մէկը:

Հարիւր հազարներն ու միլիոնները այս գոհիկ փարթամութեան մէջ չեն անցնում նոյնիսկ երկրորդ սերնդին և լուծւում են կէս ճանապարհին: Հասարակական գուցէ և էտնօպսիխօլոգիական տեսակէտից այս երևոյթը վերին աստիճանի նըշանակալից է:

Հայը հռչակուած է իբրև տնտեսագէտ, ընդունակ վաճառական, գործունեայ, ձեռներէց: Սա ընդհանրացած կարծիք է, գուցէ և մասամբ իրաւացի: Բայց, ինչպէս երևում է, կայ և մի երկրորդ բնորոշ գիծ, որ գուցէ նոյնքան ընդհանուր է, որքան առաջինը, և որի մասին օտարները ոչինչ չգիտեն— դա նրա ծայրայեղ գծաւթիւնն է իր փարթամութեան մէջ, երբ պէտք է հասարակական բարիք գործել, և դրա հետ միաժամանակ անսանձ, խայտառակ, համարեա ցինիկ շոայլութիւնն է իր սեփական կեանքի ամենաբիրտ պահանջների համար: Ապշեցուցիչ է, թէ ինչպէս յանկարծակի հարստացած բիրտ հայը արագութեամբ իւրացնում է եւրոպական կեանքի այն բոլոր բացասական կողմերը, որոնց դէմ արեւմուտքի լաւագոյն մշտքերը, հասարակական և քաղաքական գործիչները կուում են: Եւ թղթախաղ, և՛ անքուն գիշերներ վաճառուող կանանց հետ, և՛ խելագար ծախսեր կուրորտներում և արտասահմանում, որից ոչինչ չեն հասկանում, և՛ սեփական կառքեր, և՛ ոսկեհուռ մեծածախս զգեստներ, որոնց կրել անգամ չգիտեն, և ակնեղէններ ու ոսկիներ, բոլորը, բոլորը, ինչ այնպէս ստորացնում է բանական մարդուն, ինչ նրան դարձնում է մի զզուելի էգօիստ՝ զբաղուած բացառապէս իր անասնական հաճոյքներով, իր բիրտ գուարճութիւններով: Կատաղի բոն-վիվաններ կան, որոնց մայրերը ապրել են լուացարարութեամբ, և սալոնական կարգերի համաձայն ձեռքները կավալերների համբոյրին տուող տիկիւններ կան, որոնց աշխարհայեացքը, խելքը ամենասովորական կեկեղծներից բարձր չէ: Հասարակական կեանքը իր բոլոր ցաւոտ խնդիրներով, հարիւր հազար զրկուածների, կեղեքուածների դատը, զաւառներում մայր ժողովրդի կուրծքը յուզող բոցոտ հարցերը նրանց համար գոյութիւն չունին, ինչպէս և՛ չկան նրանց համար այն բոլոր վսեմ յոյգերը, թէկուզ արցունքով շաղախուած, որով ապրում է, որոնց համար տքնում է, տառապում մի ամբողջ ժողովուրդ:

Եւ ահա այս անզգայ ու բիրտ չափաւորութիւնը, այս անսկզբունք, անմիտ գոյութիւնների բազմութիւնն է կրծում միլիոնները, կրծում է և հրապարակ նետւում ձեռնուռայն:

Եւ լաւ է, որ այդպէս է լինում, լաւ է, որ փլչում են այդ խայտառակ շէնքերը:

Անմիտ, անարժան չարախնդացութիւնը չէ, որ մեր մէջ խօսում է. աւելին կ'ասենք. մենք նոյնիսկ յարգում ենք անհատականութիւնը, նրա կամքի խելացի, բարոյական արտայայտութիւնները. մենք գտնում ենք, որ անհատը, ով և լինի նա, բացարձակօրէն տէր է իր արդար վաստակի և իրաւունք ունի վարուել նրա հետ, ինչպէս կամենայ: Բայց կայ վաստակ և վաստակ: Կան անհատներ, որոնց վաստակը իրանց սեփական արիւն-քրտինքի արդիւնք է. կան ուրիշները, որոնց դրամազուլուխը հաղարնների արիւն-քրտինքի շաղախ է: Եթէ ժամանակակից հասարական կեանքը ղեկավարող դրական օրէնքները դեռ չեն հասել այն կատարելութեան ու արդարութեան, որ բոլոր այդ աստիճան ծանր չլինի, երբ մէկը տառապում է ամենաանհրաժեշտի համար, իսկ միւսը յղփացած՝ չգիտէ անգամ ինչպէս վատնել իր հարստութիւնը—այդ դեռ ոչոքի չի ազատում բարոյական պատասխանատուութիւնից: Իւրաքանչիւր խոշոր դրամազուլուխ անպայման հասարակական հարստութիւն է և անհրաժեշտ է, որ գէթ մասամբ հասարակութեան բարիքի համար գործադրուի, անհրաժեշտ է, բարոյական է, որ նա չվատնուի խայտառակ, անարգ ձևով:

Իւրաքանչիւր գիւղացի, իւրաքանչիւր բանուոր, որ թողնում է հայրենի հողն ու ջուրը և ոտք է ներս դնում գործարանի շեմքից, նա իր հետ բերում է կազմուելիք խոշոր դրամագրքի մի մասը. և քանի՜ այդպիսիները: Պէտք է յետ տալ դաւառին, գիւղին այն, ինչ խլուած է նրանից իբրև էսներգիա: Սա արդարութեան միւնիստէն է: Չկայ այդ արդարութեան ամենասովորական գիտակցութիւնը, աւելորդ է մազի չափ անգամ ցաւել, որ փլչում են այն գոռոզ մոլոխները, որոնց երեկուայ անունն էր կապիտալիստ, այսօրուանը՝ սնանկ:

Յայտնի է, որ Կովկասում թիւրք մամուլ կայ և Թիֆլիսում մի թիւրք լրագիր՝ «Շարգը Ռուս»: Մենք ամեն անգամ ուրախութեամբ ենք արձանագրել «Մուրճ»-ի էջերում ամեն մի լուսաւոր հոսանք կամ ձեռնարկութիւն, որ գալիս է թարմացնելու մեր հարկան թիւրքերի և վրացիների հասարակական կեանքը: Մենք նոյնիսկ առանձին բաժին ունենք յատկացրած այդ նպատակի համար:

«Շարգը Ռուս»-ի երևալը առհասարակ մասնաւոր հետաքրքրութեան և ուշադրութեան առարկայ եղաւ, որովհետեւ ընդհանուր հաւատ կար, որ այդ թերթը պիտի կարողանայ ևրոպական նոր, առողջ գաղափարներ սերմանել թիւրքական խաւար մասսայի մէջ և այսպիսով օժանդակ հանդիսանալ մեր յետա-

մընաց հարեաններն քաղաքակրթական առաջադիմութեան: Սակայն նորերս նրա յարուցած մի վէճը Մշակի հետ վերին աստիճանի տխուր լոյս է սփռում «Շարժը Ռուս»-ի աշխարհայեացքի, քաղաքական-հասարակական դաւանանքների վրայ:

Վէճի առարկան Պարսկաստանի Սարգվար քաղաքում տեղի ունեցած հակաքրիստոնէական յուզումն է: Թիւրք թերթը պնդում է, թէ Մշակը սխալ լուր է հաղորդել, և թէ այդպիսի բան տեղի չի ունեցել: Ինչ ասել կ'ուզի, որ առաջինը Մշակը ինքը կ'ուրախանայ, որ այդպիսի ցաւալի դէպք տեղի ունեցած չլինի Պարսկաստանում. բայց խնդիրը դրանում չէ. մէջ է խառնուած նաև շէյխ Մահմադ Հասան մամաղանցի միւշտէիդի անունը: «Շարժը Ռուս»-ը գտնում է, որ Մշակը բաւականաչափ յարգանքով չի վերաբերուել յիշեալ կրօնապետին՝ նրա անունը տալու ժամանակ յթուելով ըոլոր տիտղոսները: Եւ ապացուցանելու համար, թէ ինչ մեծ հեղինակութիւն է վայելում շէյխ Մահմադ Հասան մամաղանցի միւշտէիդը, նա ասում է, որ ներկայ Մուզաֆֆէր-էդդին շահը կամեցաւ տեսակցել այդ միւշտէիդի հետ, բայց սա ինքը չբարեհաճեց գնալ շահի այցելութեան, այլ իրան շահին «իր ուխտագնացութեան բերաւ», այսինքն շահը ստիպուեց ինքը գնալ իր ոտքով միւշտէիդին տեսութեան:

«Շարժը Ռուս»-ի խմբագիրը Եւրոպա է եղել և երևի այնտեղից է բերել այն համոզմունքը, թէ իր ժողովրդի բարօրութեան և Պարսկաստանի առաջադիմութեան համար լաւ է, որ շահը իր ոտքով ստիպուած լինի տեսակցութեան գնալ միւշտէիդին!... Բացատրութիւնների կարիք չկայ: Եւրոպական քաղաքակրթութեան առաջադիմութեան նոր զաղափարները երևի տարբեր մարդիկ պէտք է տարբեր ձևով հասկանան և ոչ թէ միակերպ. «Շարժը Ռուս»-ի խմբագիրն էլ այսպէս է հասկացել:

Ճաշակի գործ է. նկատենք սակայն, որ պարսիկ ժողովրդին այդքանն ասելու համար բնաւ կարիք չկար Եւրոպա այցելել և յետոյ գալ «Շարժը Ռուս» հրատարակել: Պարսկաստանում այդ լեզուն ըրողը լինի հասկանալի է առանց «Շարժը Ռուս»-ի էլ:

Մեռաւ Անտոն Զետով... դա մի անփոխարինելի կորուստ է ռուս գրականութեան համար: Համակրելի և վերին աստիճանի տաղանդաւոր այդ զաղափարական հեղինակը դեռ այնքան երկտասարդ էր, որ հաւանականաբար էլի մի շարք գործերի երկերով պիտի հարստացնէր ռուս գրականութիւնը:

Հեղինակների կեանքը շատ անգամ ոչ բազմազան է լինում և ոչ փոթորկալի: Նրանց յոյգերը, խոշոր ալեկոծումները

ներքին են և արտայայտում են երկերի մէջ, Իւրաքանչիւր հեղինակ պէտք է փնդրել հէնց նրա սեփական երկերի մէջ, որոնցից դուրս նա շատ անգամ կեանք էլ չունի: Հարուստ չէ խոշոր ցնցումներով նաև Անտոն Չեխովի կեանքը: Նա ծնունդ է 1860 թուի յունուարի 17-ին Տագանրոգ քաղաքում, ուր ստացել է իր սկզբնական և միջնակարգ կրթութիւնը, և այնտեղից էլ գնացել է Մոսկուայի համալսարանը, մտել բժշկական ֆակուլտետը և 1884 թուին աւարտել է իբր բժիշկ: Բժշկական գործով նա համարեա երբէք չէ պարապել: Դեռ ուսանող ժամանակից (1879-ից) նա Չեխովնտէ կեղծ անունով մասնակցում էր ծաղրական թերթերին («Стрекоза», «Будильник», «Осколки», և այլն) իսկ յետոյ անցաւ «Пет. Газета» և «Нов. Вр.» լրագիրների մէջ: Այդ ծաղրական և լուրջ թերթերում նա գրում էր մանր ֆելիէտոններ, ծաղրական փոքրիկ պատմութիւններ, կատակներ և այլն: 1886 թուին ղուրս եկաւ նրա առաջին ժողովածուն, իսկ 1887-ին—երկրորդը «Въ сумеркахъ» խորագրով:

Այդ երկու հատոր ժողովածուները բաւական մեծ ու ջերմ ընդունելութիւն գտան հասարակութեան կողմից: Գրական քննադատութիւնը մեծ գովեստով վերաբերուեց նրանց: Ահա այդ խոշոր ընդունելութեան ազդեցութեան տակ Չեխովը թողեց իր նախկին ֆելիէտոնական ձևը և անցաւ խոշոր ամսագիրների մէջ, ինչպէս «Съвер. Вѣст.», «Рус. Мысль», աւելի յետոյ «Жизнь»: Այդ հաստ ամսագիրներում նա զետեղում էր բաւական մեծ պատմութիւններ, պատկերներ, կոմեդիաներ, դրամաներ և այլն:

Առանձին ուշադրութիւն դարձրին իրանց վրայ նրա «Степь», «Скучная исторія», «Дуэль» և այլ պատմութիւնները և պիէսները՝ «Чайка», «Дядя Ваня», և «Три сестры»:

Երիտասարդ գրողի գործերն այնպէս արագ էին տարածւում, որ նրա ժողովածուները 7-ից սկսած մինչև 14 հրատարակութիւններ ունեցան կարճ ժամանակում: 1903 թուին «Нива» շաբաթաթերթը բաժանորդներ գրաւելու համար տուեց Չեխովի գործերի հաւաքածուն: Նա չսխալուեց—իր բաժանորդների թիւը սաստիկ արագ աճեց: Բայց ընթերցող հասարակութիւնն սկզբի հատորներն ստանալով՝ բաւական յուսախաբուեց և դժգոհ մնաց Չեխով—Չեխովնտէի մանր, լրագրական և բաւական անտաղանդ երգիծաբանական արտադրութիւններից: Իսկ հետեւալ հատորները, որոնց մէջ զետեղուած էին նրա համեմատաբար աւելի խոշոր գործերը, կարողացան նորից կապել իրանց հետ ընթերցողներին:

Ընթերցողները կը գտնեն «Մուրճ»-ի ներկայ համարում Զեխովի խոշոր գրական արժանիքի մասին Ն. Աղբալեանի յօդուածը: Այստեղ մենք կանգ կ'առնենք նրա կեանքի մի հետաքրքիր փաստի վրայ, որ դեռ շարունակում է աղմուկ հանել ողու մամուլի մէջ:

Մի քանի տարի առաջ Զեխովն իր բոլոր գրուած և գրուելիք երկերի հրատարակութեան իրաւունքը ծախել է հրատարակիչ Մարկսին 75 հազար ռուբլով: Փորձը ցոյց է տուել, որ խեղճ հեղինակը միամտօրէն սխալուել է, և հրատարակիչը մեծապէս շահուել է՝ հաւանականաբար մի քանի անգամ 75 հազար ռուբլիներ ստանալով Զեխովի երկերից:

Ահա այս փաստն է, որ Զեխովի մահից յետոյ աղմուկ հանեց մամուլի մէջ: Պատմում են, որ ինքը Զեխովը միշտ սաստիկ դառնացել է իր երկրի այս վաճառքի մասին խօսելիս և վշտով ասել է յաճախ, թէ ինքը ծախուած է, ստրկացած է Մարկսի ձեռքում: Մարկսը փորձեց արդարանալ՝ ինչպէս կարող էր: Նա դրա համար որոշ իրաւաբանական հիմունքներ ունէր, ազատ էամքով առուծախսի հիմունքներ: Սակայն հասարակական խղճի դատաստանի առաջ նա երբէք արդարանալ չի կարող: Ամենատարրական արդարութեան զգացմունքը պահանջում էր, որ այդ ճարպիկ հրատարակիչը վերստին յիշէր հիւանդ գրողին, որի ցաւատանջ մտքերի արիւնոտ արցունքով հարշատութիւն էր դիզում: Նա պարտական էր ինքնաբերաբար պատուել այդ խայտառակ պայմանագիրը, որ հեղինակի միամտութիւնը դրել էր նրա ձեռքում, ինչպէս որ վարուել էր մի օր Զոլայի հրատարակիչը: Մարկսը այդ չարեց, նա գերադասեց հեշտ հարստութիւնը բարոյական մի գրաւիչ, մի համակրելի ակտից, մի գեղեցիկ ժեստից. այժմ անօգուտ է արդարանալ. հիւանդ, հիւժուած Զեխովի ուրուականը նրա հարստութեան կողքին ցցուած կը մնայ:

Ա. Ա.

— Յուլիսի 5 մինչև 7 կովկասեան զինուորական նահանգական դատարանում դոնփակ նոյն դատարանի նախագահ գեներալ Կ. Կ. Մակեդոնսկու նախագահութեամբ պատերազմական ժամանակի օրէնքներով քննուած էր թիւրքահպատակ Կարապետ Պօղոսեանի, Վաղարշապատ գիւղի բնակիչ Յովհաննէս Բալօեանի և էջմիածնի գաւառի Սաչու գիւղի բնակիչ Թորոս Դաւթեանի գործը, որոնք մեղադրուած էին Վաղարշապատ գիւղի բնակիչ Սարգիս Փոթօեանի սպանութեան համար: Մեղա-